

FRI-2G.307-1-ERI-06

EDUCATION MOTIVATION OF ADULT LEARNERS IN EVENING SCHOOLS⁶

Chief Assistant Yordanka Nikolova, PhD

Sofia Univesity „St. Kliment Ohridski“, Sofia

Tel.: 0889-601127

E-mail: yordanka.nikolova@fp.uni-sofia.bg

The article examines the system of motives and its hierarchisation, guiding adult learners in evening schools to make the difficult choice to continue their education, the factors for preserving their motivation to learn for four years and the incentives to continue moving in the chosen direction. The goals set by adult learners and the actions taken to achieve them have been studied. Particular attention is paid to both the role of the teacher and the form of education to increase students in evening schools' motivation to learn. Present here are the results of an analysis of an interview conducted with the headmaster of an evening school and a focus group with students from an evening school.

Keywords: Motivation, Adult learners, Evening schools, Andragogy.

ВЪВЕДЕНИЕ

Образованието на възрастни е проблем, дискутиран от автори в областта на андрагогията, педагогиката и психологията, особено актуален предвид факта, че ученето през целия живот е ключов принцип (SDG 4) в „Програмата за устойчиво развитие до 2030 г.“ на ООН и важен фактор за развитието на обществото. Съвременното му социално, икономическо и техническо развитие изисква формирано равнище на знания и умения, гарантиращо увеличаване качеството и повишаване конкурентоспособността на пазара на труда и „тъй като се откриват дефицити на умения, ролята на ученето през целия живот трябва да е в посока по-добра квалификация на хората за пазара на труда“. (UNESCO Institute for Lifelong Learning..., 2021). „За успешната реализация и конкурентоспособност вече не са достатъчни само практически (в т.ч. технически) знания и умения, а нови компетентности, свързани с аналитично мислене, с умения за решаване на проблеми, за по-нататъшно планиране, със способности за учене, за творчество и мобилност.“ (Gyurova, V., 2011, p.212) Изградените на тази база законови норми, както и изискванията на работодателите налагат на част от напусналите/отпадналите ученици да се включат в предпочетена от тях форма на обучение (вечерна, самостоятелна, дистанционна и др.), за да получат необходимите знания и умения, както и да ги валидират/сертифицират. „Решението да учи или да не учи изобщо за възрастния се определя от много и различни обстоятелства – необходимост, време, средства, приоритети.“ (Gyurova, V., 2011, p.212)

Мотивацията за вземане на подобно решение е сложен и комплексен процес, изискващ поставянето на ясни цели, планирането и изпълнението на конкретни дейности за постигането им. „Според М. Knowles ученето на възрастните е целево ориентирано – към живота, към изпълнението на определена задача, или към преодоляването на даден проблем... К.Р. Cross обръща внимание на доброволния характер на ученето при възрастните“. (Gyurova, V., 2011, p.167-168). Казаното предполага високо ниво на мотивация за учене у възрастните, но „успехът на обучението на възрастни е в пряка връзка с познаването на мотивиращите фактори, вида мотивация на учениците, техните интереси, както и бариерите, които пречат тя да бъде поддържана и съхранена.“ (Edina, M., Márta, M. & Tünde, B. 2021, p.123)

⁶ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 27 октомври 2023 г. в секция Образование – изследвания и иновации с оригинално заглавие на български език: ОБРАЗОВАТЕЛНА МОТИВАЦИЯ НА ВЪЗРАСТНИТЕ УЧАЩИ ВЪВ ВЕЧЕРНИТЕ УЧИЛИЩА.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Повишаването на ефективността и качеството на обучението и следователно по-добра професионална реализация на обучаемите изисква осмислянето в дълбочина на механизмите на мотивацията. За да бъде тя разбрана, както и по какъв начин може да ѝ се влияе, е необходимо да се изясни съдържанието на понятието „мотивация“. L. Desev я разглежда като съвкупност от вътрешни динамични фактори, обуславящи човешкото поведение; йерархизирана система от мотиви или отношения на човека към действителността – мотивационна или потребностно-мотивационна сфера (Desev, L., 1999, p.290). Можем да обобщим: в най-простата си форма мотивацията е комбинация от сили, които инициират, насочват и поддържат действия на индивида към определена цел. „Според W. H. Bernard мотивацията се отнася до всички онези явления, които участват в стимулирането на действие към определени цели, когато преди това е имало малко или никакво движение към тези цели. Основните функции на мотивацията са:

- (1) Тя активира действие;
- (2) Насочва поведението към постигането на определени цели;
- (3) Поддържа усилията, вложени в достигането на тези цели.

В контекста на образованието за възрастни мотивацията означава създаване на желание или интерес у възрастните да учат.“(O. H. Aljohani& S. M. Alajlan, 2020,p.156)

Zvezdina разглежда мотивацията за обучение като вътрешно състояние, насочено към постигане на образователните цели, не само активизиращи, но и поддържащи продуктивното поведение на обучаваните.“(Zvezdina, G. P., 2023, p.37) Мотивацията за учебна дейност е система от мотиви за учене или вътрешни подбуди, главно осъзнати, по силата на които учащият усвоява знания и умения, формира навици и привички, изпълнява учебните си задължения и учебни дейности, насочени към развитие, усъвършенстване и самоусъвършенстване на способностите и личността му (по: Desev, L., 1999).

Boshier подчертава следните категории мотивиращи фактори за възрастни:

- „Търсене на социални взаимоотношения“: когато се учи в групи, съществува възможност за установяване на нови взаимоотношения.
- „Търсене на социална мотивация“: човешките същества са съзнателни и имат нужда от ежедневни връзки с външния свят.
- „Професионален напредък“: основен мотив. Работното място играе ключова роля в живота на индивида и неговото семейство.
- „Работа в общността“: ученето може да се развие в резултат на подпомагане от/на другите.
- „Външни изисквания“: Съществува недоброволно учене. Процесът на ученето може да бъде мотивиран от семейния или професионалния живот.
- „Желанието да знам“: Един от основните видове мотивация е ученето в името на ученето. Основава се на любопитството и желанието за получаване на информация и знания“ (по Boshier, R., 1982), т.нар когнитивен интерес (Knowles, M. 1980) Възрастните искат да повишат знанията си, да поддържат мозъка си активен, радват се на предизвикателството да научават нови неща и/или искат да научат нещо, от което винаги са се интересували. Възрастните учащи се характеризират със зрялост, опит, самоувереност, автономност, вземат множество решения и като цяло са повече практични, целенасочени, самонасочващи се, по-малко отворени и възприемчиви към промяната. Всички тези черти влияят на тяхната мотивация, както и на способността им да учат.

Dench and Regan (2000) подкрепят идеята, че силен мотивиращ фактор са и личните причини. Възрастните желаят да оползотворят времето си, да поемат живота си в ръце и да го насочат в различна посока, искат да придобият квалификация за лично удовлетворение,

т.е мотивацията за обучение се свързва не само с вътрешен стремеж за развитие на интелекта, но и с наличие на социални и емоционални интереси.

Видно е, че мотивацията е психологически феномен, който се влияе от множество променливи, действащи вътре и извън обучаемия. Boshier (1991), както и Knowles (1980) установяват, че възрастните са мотивирани да учат от външни и вътрешни фактори. „Според психолозите външната мотивация е съвкупност от мотиви, които са вътрешни за личността (вътрешно-значими), но са извън структурата на конкретната дейност. А. Леонтиев ги нарича „мотиви-стимули“. (по Gyurova, V., 2011) Външната мотивация се свързва с желание за по-добра работа, кариерно израстване, по-висока заплата, запазване на работното място и др. Вътрешната мотивация се поражда от стремеж към повишено удовлетворение от работата, самочувствие и качество на живот и др. За M.Knowles „най-мощният мотиватор е вътрешният натиск“ (Knowles, 1980, р. 67). Вътрешните мотиви са трудни за разпознаване, защото не са видими мотиви, които могат да бъдат възприети или наблюдавани осезаемо. (по Pintrich et al., 2007).

Мотивацията за обучение е сложен конструкт и изучаването ѝ изисква осмисляне на различните пластове на понятието, както и правилният избор на точни количествени показатели за нейното измерване. За целите на проекта проведеното изследване е фокусирано върху основните мотивационни фактори за възрастните учащи се да учат, да изберат да се обучават и завършат успешно вечерно училище.

Изследването е проведено през м. юни 2023г. и реализирано чрез интервю с директор на вечерно училище и фокус група - 15 ученици от 11 клас на училището. Групата от респонденти не е еднородна по демографски критерии: възраст (от 17 до 54 години/ 5 от женски пол; 10 от мъжки пол), социална принадлежност (произлизат от различни социални слоеве, предимно по-ниски), етническа принадлежност (преобладаваща българска, но има представители на 3 етноса). Извадката не е представителна, а по-скоро извадка на достъпността-всички интервюирани лица са навършили 16 години и са ученици във вечерно училище. Целта е да се установи мотивацията им за обучение, техният интерес и възможните пречки за съхраняване на интензитета на мотивацията през годините.

Възрастните обучаеми в това проучване са лица, които се завръщат в училище за възрастни (след отпадане от училище), за да продължат да учат в институция за формално образование. Обективността на изследването изисква да се проучат причините, които водят до избора на младите хора да напуснат училище. Респондентите споделят, че това са: ранна бременност, нисък успех, конфликтни взаимоотношения с учители и/или съученици, финансови проблеми, нарушена структура на семейството, неприемане на образованието като ценност в общостта, в която живеят, т.нар „юношески бунт“, родители с тежки заболявания, за които да се грижат, деца на родителите, „вдигнали“ от тях ръце, нисък успех, субективно оценяване, прекалено високи изисквания и очаквания от родители и/или учители и др. Изчерпателен отговор, който напълно съвпада с отговорите на учениците на този въпрос, дава в интервюто и директорът на училището. Този факт не изненадва, предвид дългогодишния му опит като преподавател и директор. Провеждайки разговори с новопостъпилите ученици, екипът, под ръководството на директора, се запознава с особеностите на всеки индивидуален случай и всички заедно търсят пътища за установяване на доверителни отношения с възрастния учащ, което не е регламентирано задължение или част от длъжностната характеристика на учителите. Част от споделеното от директора, обаче, насочва към проблем, който отсъства от ползрението на МОН, както и от това на организациите, предлагащи обучения на учители за повишаване на тяхната квалификация – запознаване на преподавателите на възрастни с андрагогическите и методически изисквания за качествено провеждане на тяхното обучение. Директорът и ръководеният от него екип интуитивно са се насочили към първата стъпка в процеса на обучение на възрастни и съхраняването на входната мотивация, която трябва да започне с диагностика на потребността от учене – от какви знания, умения, компетентности се нуждаят постъпилите във вечерното училище, какви мотиви ги ръководят и какви цели си поставят.

На въпроса „Кое ги мотивира да се върнат в училище?“, участниците във фокус групата споделят:

- Невъзможността да изпълняват желаната професия (посочен от 7⁷ респонденти). „Имам фирма, но не мога да си управлявам бизнеса без средно образование.“ „Имам три фирми, успешно съм реализиран, но много трудно споделих на децата си, че имам по-ниско образование от тях.“ „Децата (на 23 и 27 г.) казаха – Мамо, ти си ни изучила, възпитала, имаш си мечта и трябва да я осъществиш – Време е да станеш детска учителка!“; „Няма добри работни места за хора без образование.“, „Ако нямаш нужното образование, често попадаш в среда на експлоатация и „извиване на ръце.“;

- Стремешът към по-добър живот (6 респонденти). „Искам да променя живота си в по-добра посока и се радвам, че направих този избор“;

- Повишаване на образованието в по-висока степен. (5 респонденти);

- Повишаване на самочувствието и качеството на живот (4 респонденти). Чувстват се непълноценни сред колектива, в който работят и/или близките си;

- Получаване на свидетелство за правоспособност за управление на автомобил (3 респонденти от мъжки пол);

- „Желание да избегнат чувствата на срам и малоценност на работното си място (Rothes et al., 2017)⁸ (3 респонденти) „Мотивацията ми е срамът. Да си равен/конкурентен на другите, да имаш поне минимум образование.“ „Срамът да кажеш, че си без образование, неграмотен.“ „Тежи ти да лъжеш, да се прикриваш, че нямаш образование.“;

- Децата – 3 респонденти от женски пол. „Мамо, щом ти не си учила, защо ме принуждаваш аз да уча?“;

- Необходимост от документ, определена степен на образование - изискване от работодателите. (2 респонденти);

- Когнитивен интерес. (2 респонденти), „Надграждане на знанията и уменията, защото осъзнах, че нямам основата, която съм си мислил, че имам“;

- Социални контакти. (1 респондент) „Живея в социална изолация, нямам приятели“.

Анализът на данните от интервюто с директора валидира истинността на дадените отговори. Според мнението на ръководителя на учебното заведение основните мотиви на учениците са свързани с възможността чрез придобиване на документ за завършена образователна степен да получат по-добри възможности за личностна и професионална реализация, да имат шофьорски книжки, да задържат определена работна позиция, да намерят по-добре платена работа, да продължат обучението си във висши учебни заведения. Мотивация за тях е и авторитетът, който придобиват сред близкото си обкръжение – семейство, деца, приятели, колеги; перспективите, които се очертават пред част от тях, завършвайки средно образование, да продължат с квалификация/ обучение в чужбина.

Анализът на отговорите на респондентите и директора, свързани с мотивацията да започнат обучение, потвърждава идеите на Knowles, Boshier, Leontiev, Pintrich и др. за значимостта на вътрешните фактори/вътрешната мотивация за обучение, но и тези на Lee & Pang, (2014), Ferrari (2013) и др., че и вътрешната, и външната мотивация могат да играят жизненоважна роля в нагласите на учащите относно ученето и в много случаи личността се ръководи от преплитането на външни и вътрешни мотиви и фактори. В определени моменти едните или другите взимат превес, тъй като „ориентацията на възрастните към учене е съсредоточена върху живота; следователно техните мотивация и целите за учене варират“. (по Knowles, et al., 2012).

Интерес представляват факторите, които пречат на мотивацията за учене. Като такива, според възрастните учащи, се явяват: проблеми на работното място, работното време, неразбиране и липса на подкрепа в семейството, домакински задължения, финансови

⁷ Отговорите надхвърлят броя участници, защото част от тях посочват повече от един отговор.

⁸ Rothes, A., Lemos, M., & Gonçalves, T. (2017). Motivational profiles of adult learners. *Adult Education Quarterly*, vol. 67(1), p. 3–29. Thousand Oaks, CA.

затруднения, провали в ученето, здравословни проблеми, психическа и физическа преумора и др.

Любопитен факт е желанието на участниците във фокус групата да се обучават във вечерно училище, а не в дистанционни форми или краткосрочни курсове, въпреки че част от тях работят на две места, имат семейства, възрастни родители, живеят в отдалечени от училището райони (някои извън селището) и др. Те предпочитат дългосрочно обучение във вечерно училище, защото според тях то им предоставя възможности за: навременни ежедневни консултации и личен контакт с преподавателя (учителите помагат, стимулират учениците, проявяват търпение); *„преподавателите са човечни, не само добри професионалисти“*, *„Видях отношението на учителите и реших, че трябва да продължа“*, споделят 5 респонденти, (т.е. изграждат се отношението на доверие и сътрудничество, чува се мнението на учениците, те се чувстват оценени и уважени, което в дистанционна форма трудно би се постигнало); учениците си помагат, обсъждат проблеми и задачи, разчитат едни на други, за тях е много ценно да осмислят заедно фактите, учебното съдържание. Силен аргумент е работата в екип, груповата динамика, усещането за едно голямо семейство – съвместни екскурзии, посещения на театър, кино, работата по проекти; споделят се радости и трудни моменти, създават се приятелства. *„Когато се работи в екип, резултатът е по-добър, чувстваш се приобщен.“* Отбелязват и ролята на навременната и обективна обратната връзка. Не на последно място учениците посочват добрата база, която предлага училището – могат да експериментират, да се запознаят с новостите в технологиите и др. *„Тук се пише, учи, рисува, общува, създава.“* Интересните уроци, в които са активни участници, професионалното консултиране също ги насочват към удовлетвореност от направения избор. Работата в класове с разнороден по възраст състав, според респондентите, е интересна и обогатяваща – младите провокират по-възрастните, а те споделят своя опит с тях. И още: *„Учителите ни мотивират стъпка по стъпка – „Опитай, постигни 8 клас, след това 10, след това ще прецениш.“*

Директорът допълва: „Основен фактор за задържане на мотивацията на учениците по време на обучението е удовлетворението от успеха, който постигат и който повишава самооценката им, както и събуденият интерес към определен учебен предмет, дължащ се на добрата подготовка за часовете и педагогическия опит на учителите“

От изброените аргументи може да се обобщи: Ролята на преподавателите да се съхрани входящата мотивация и да се вдъхновят възрастните учащи да продължат успешно и до финализиране своето обучение, е изключително важна. От друга страна: „Развитието на педагогическата компетентност е пряко свързано и с изследване на вътрешната мотивация на учениците за извършване на образователни и други дейности“ (по Doncheva, J., et al., 2023. p. 469). Следователно е необходимо преподавателите на възрастни учащи да познават андрагогическите и методически изисквания към обучението на възрастни. Това би им позволило да задържат високо ниво на мотивация за учене като проведат диагностика, анализ и оценка на потребностите им от обучение, да разпознаят съществуващите у тях недостиг от необходимите им знания и умения или страх и занижено самочувствие, силните и слабите им страни, опита, който имат, йерархията на ценностната им система, детерминантите на избора им и на тази основа да определят целта и задачите, учебното съдържание на обучението, методите на преподаване, начина на общуване. Добре е преподавателите да работят в посока изграждане на колектив, на екипен дух у своите обучаеми, предвид личностните и емоционални проблеми, които в много случаи имат възрастните учащи. Необходимо е да формират у тях стремеж и умения да учат активно заедно, в група, и самостоятелно. В този контекст преподавателят трябва да осигури ресурсно обучението, „да планира и организира както средата за обучение, така и средата за учене в рамките на обучението (включително средата за самостоятелно учене на учащите в обучението).“ (Bozhilova, V., 2017, p. 259).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мотивите, поради които възрастните учащи във вечерни училища избират да продължат образованието си, са плетеница от вътрешни и външни фактори. Важно е тази входяща мотивация да бъде съхранена и развита, което поставя редица въпроси: Как да се реализира тази идея? Необходима ли е специална подготовка на преподавателите на възрастни? Какви форми, методи и похвати за обучение, са най-подходящи, за да се осъществи качествено този процес и да се съхрани желанието за учене у всеки един възрастен учащ? Въпроси, които насочват към бъдещи изследвания и търсене на работещи решения.

БЛАГОДАРНОСТ

Тази публикация е изготвена по проект по НИС, договор 80-10-44 / 25.04.2023 г. Йорданка Стойнова Николова носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства той не може да се приеме като официална позиция на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по Педагогика.

REFERENCES

- Aljohani O. H., S. M. Alajlan (2020) Motivating Adult Learners to Learn at Adult-Education Schools in Saudi Arabia. In ADULT LEARNING, Vol. 31 No. 4, p150-160, Taif.
- Boshier, R.W. (1983) An A.B.E.-oriented form of the "Education Participation Scale." Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Adult Education Research Conference, p. 20-26. Montreal, Quebec, Canada.
- Bozhilova, V. (2017) Adult education. Concepts, methodological guidelines, practical solutions. Sofia. UI „Sv. Kl. Ohridski“ (Оригинално заглавие: Божилова, В. Обучение на възрастни. Концепции, методически насоки, практически решения. София. УИ „Св. Кл. Охридски“).
- Dench, S & Regan, J. (2000). Learning in later life: motivation and im-pact. Annesley, England. Research Report RR183, Department for Education and Employment.
- Desev, L., (1999) Dictionary of Psychology. Sofia. Ed. "Bulgarika" „Оригинално заглавие: Десев, Л. Речник по психология. С. Изд., „Булгарика“).
- Doncheva, J., Samadova S. S. Qizi. (2023) Factors of Formation of Pedagogical Competence in Teachers.// International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD), 2023, No 7, pp. 468 – 470.
- Edina, M., Márta, M. & Tünde, B. (2021) Adult Learner's Motivation for Learning from a Comparative Perspective. In The New Educational Review, Vol. 63, No. 1, Toruń, p. 123-137.
- Gyurova, V. (2011) Andragogy in six questions. Sofia. Izd. „EKS-PRES“.(Оригинално заглавие: Андрагогията в шест въпроса. София. Изд. „ЕКС-ПРЕС“).
- Knowles, M. S. (1980). The Modern Practice of Adult Education. From pedagogy to andragogy. Englewood Cliffs: Prentice Hall/Cambridge.
- Pintrich, P. R., Schunk, D. H., & Meece, J. L. (2007). Motivation in education: Theory, research, and applications (3rd ed.). Pearson Education. Hoboken, New Jersey, U.S.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL) (2021) Inclusive lifelong learning in cities: Policies and practices for vulnerable groups. Hamburg.
- Zvezdina, G. P. (2023). The Dependence of the Learning Efficiency on the Academic Motivation of Adults Studying in the Conditions of Extended Education. Innovative Science: psychology, pedagogy, defectology, 6(1), p. 35–42. Rostov-on-Don, Russian Federation <https://doi.org/10.23947/2658-7165-2023-6-1-35-42> (дата на ползване 22.08.2023 г.).